

УДК 628.58:504.062.2

Старокольцева А.С., магістрант з екології;

Коробейникова О.О., магістр з екології, аспірант;

Артамонов В.Н., к.т.н., проф., Донецький національний технічний університет (ДонНТУ), Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРИ РАЦІОНАЛЬНОМУ ВИКОРИСТАННІ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

У роботі надані поняття екологічної безпеки та раціонального використання природних ресурсів, що дозволило розглянути їх класифікацію та характеристику.

В работе приведены понятия экологической безопасности и рационального использования природных ресурсов, что позволило рассмотреть их классификацию и характеристику.

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА, РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ, ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Актуальність та проблеми екологічної безпеки. На сучасному етапі розвитку суспільство прийшло до висновку, що цивілізації загрожують, перш за все, екологічні проблеми. Тому на державному рівні визнано, що екологічна безпека є однією з основних складових національної безпеки поряд з економічною та політичною. Загальний стан екологічної безпеки в Україні є досить складним. Існує широке різноманіття чинників, які спричиняють у подальшому ускладнення її стану у просторово-часовому аспекті. Це значною мірою впливає на стан довкілля та призводить до погіршення умов життєдіяльності людей. Наведені обставини обумовлюють нагальну потребу комплексного вивчення та розв'язання проблем, пов'язаних з екологічною безпекою [1].

Основні дослідження проблеми екологічної безпеки. Первинні основи загальної концепції екологічної безпеки закладені у роботах Н.Ф. Реймерса, С.А. Боголюбова, В.І. Данілова-Данільяна, К.Ф. Фролова, В.О. Бокова, А.О. Бикова, Р.М. Кларка, М.Н. Мойсеева та інших вчених [2-4].

Останнім часом інтенсифікувалися теоретичні та практичні дослідження з управління екологічною безпекою на регіональному рівні [5]. Поглиблюються; конкретизуються та деталізуються знання з різних наукових напрямків, у тому числі, з техніко-економічного (Б.М. Данілішин, О.М. Трофімчук, Є.О. Яковлев, В.М. Шестопапов, А.Б. Горстко та ін) [6,7], природничого (Г.О. Білявський, Г.І. Рудько, та ін.) [8]. Екологічна безпека в рамках держави розглядається як складова національної безпеки (А.Б. Качинський, В.О. Косовцев та інші) [9].

Одним із основних понять, яке відображає стан навколишнього природного середовища, тенденції до змін в ньому з врахуванням інтересів

суспільства є поняття екологічної безпеки. Кінцевою метою природоохоронної діяльності людини і управління в галузі охорони довкілля є не тільки збереження цілісності природних комплексів і взаємозв'язків у них, але і забезпечення стану екологічної безпеки. Довкілля сьогодення включає різні складові, зокрема природне середовище - виробництво - суспільство, які мають різні пріоритети, різну стійкість і складаються з різних компонентів.

Під екологічною безпекою слід розуміти узагальнюючу систему оцінки екологічного стану об'єктів довкілля та виявлення змін, які можуть викликати погіршення цього стану з метою їх попередження та усунення.

Залежно від причин порушення екологічної безпеки розрізняють таку, що виникла: внаслідок впливу на природний об'єкт людської діяльності (соціально-політичного, військового, техногенного характеру); під впливом самих природних процесів (землетрус, виверження вулкану, повінь тощо) [10].

При подальшій класифікації екологічної безпеки виділяють наступні її види (надано на рис.1):

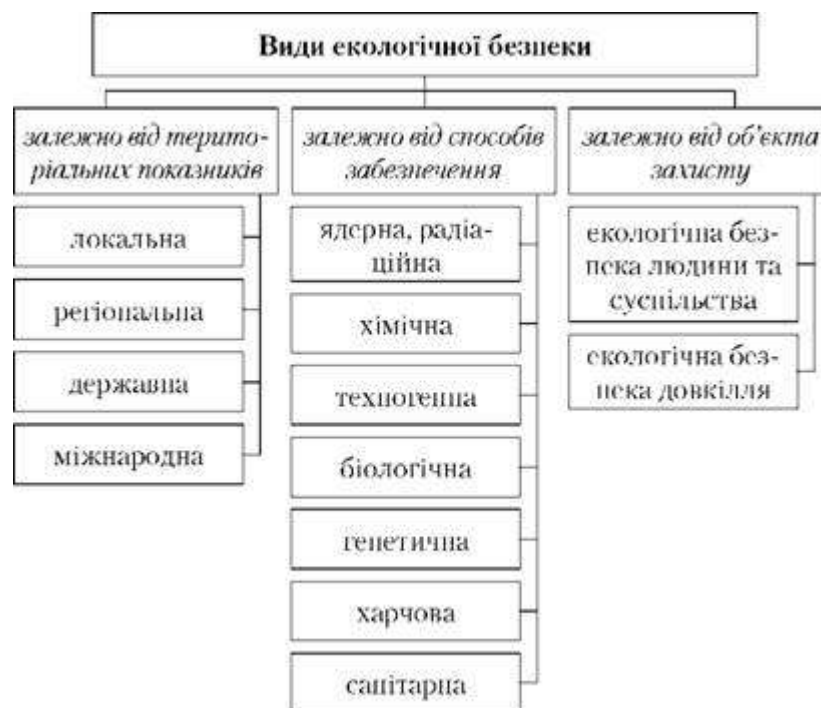

Рис.1 – Види екологічної безпеки.

Класифікацію екологічної безпеки можна провадити за різними критеріями: залежно від територіальних показників, способів забезпечення та об'єкта захисту, але повну характеристику екологічної безпеки можливо отримати лише при сумісному їх розгляданні.

Одним із способів досягнення екологічної безпеки є раціональне використання природних ресурсів.

Природні ресурси – це природні тіла і речовини, а також види енергії, які на конкретному етапі розвитку продуктивних сил використовуються для ефективного задоволення різноманітних потреб людського суспільства [11].

Раціональне використання природних ресурсів - це комплексне, економічно ефективне використання природних ресурсів у поєднанні з вимогами охорони навколишнього природного середовища.

Класифікація основних видів природокористування можлива з позицій взаємозв'язків галузевого, компонентного, функціонального (комплексного) підходів (приведено на рис.2):

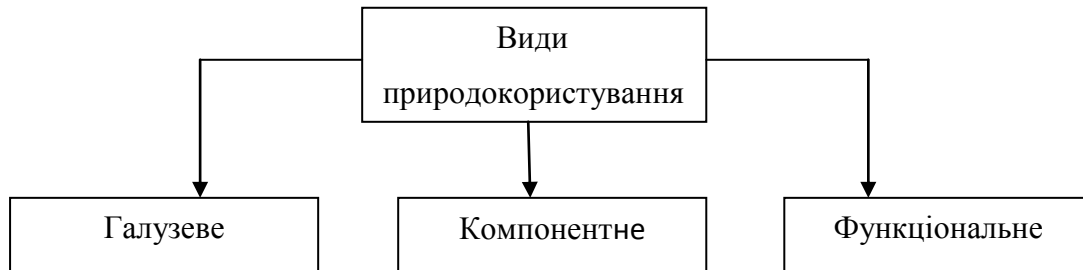

Рис.2 – Види природокористування

З галузевої системи народного господарства виділяють галузі природоспоживання (теплоенергетику, видобуток мінеральної сировини, лісоексплуатацію, металургію, вуглеводородопереробку, тощо), природокористування у вузькому розумінні (землеробство, тваринництво, гідро-, вітро-, геліоенергетику, транспорт, будівництво) і природовідтворення (рекультивацию і меліорацію земель, очищення та утилізацію відходів, регулювання стоків, перекидання вод, створення заповідників тощо). За вищого ступеня узагальнення ці види можна об'єднати в поняття виробничого (промислового і сільськогосподарського) і невиробничого природокористування.

Функціональний підхід (комплексний) до класифікації природокористування передбачає виділення п'яти основних блоків найважливіших напрямів природокористування: ресурсоспоживання, конструктивного перетворення, відтворення природних ресурсів, охорони природних ресурсів, управління і моніторингу (наведено на рис.3).

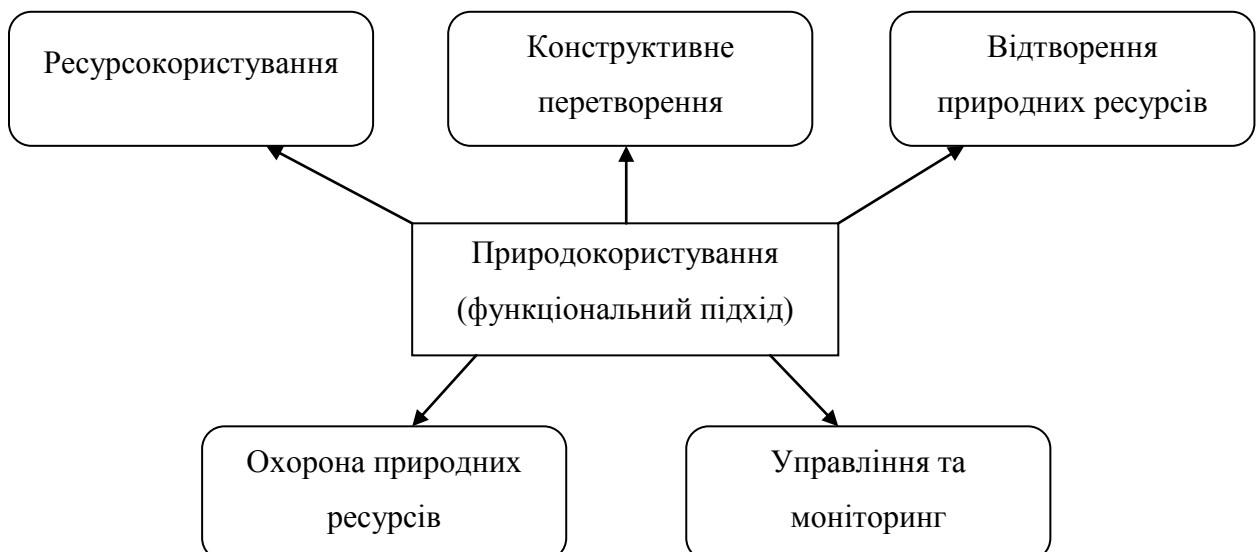

Рис.3 – Функціональний підхід природокористування

Компонентна класифікація видів природокористування базується на спільному використанні деякими галузями виробництва одного компонента природного середовища (наприклад, води, повітря, ґрунту, лісу тощо), тобто на міжгалузевому споживанні природного ресурсу в рамках певної території. Основні види природокористування в цьому випадку відповідають головним структурним компонентам природного комплексу — водо-, лісо- і землекористуванню, використанню атмосфери, надр, тваринного світу. Не слід плутати поняття раціонального природокористування з охороною природи. Охорона природи — це розробка і здійснення заходів щодо її раціонального використання, що включають захист від надлишкових техногенних навантажень і негативних наслідків втручання людини, активне регулювання природних процесів, відтворення і поліпшення природного потенціалу ландшафтів.

Стратегічним напрямом природоохоронної діяльності повинні стати більш повне і комплексне використання природних ресурсів, розробка і запровадження у виробництво маловідходних і безвідходних технологічних процесів, які дають змогу помітно скоротити чи повністю виключити забруднення природного середовища і забезпечити глибшу переробку первинної сировини при дотриманні правил та норм екологічної безпеки.

В окремих випадках використання природних ресурсів служить одним із способів їх охорони. Наприклад, санітарні рубки сприяють підвищенню продуктивності лісів, правильно організований промисел звірів поліпшує їх стадо.

Висновки. Принцип єдності екологічної безпеки, охорони природи та її раціонального використання — основний принцип у взаємовідносинах суспільства з природою. При цьому саме поняття охорони природи набуває ширшого змісту. В такому аспекті охорона природи є необхідною умовою використання її ресурсів і служить підтриманню динамічної рівноваги між використанням природних ресурсів, з одного боку, і відтворювальними можливостями природи — з другого, що особливо важливо за високої технічної оснащеності сучасного виробництва [12].

Перелік літератури

1. Харламова Е.В., Малеваный М.С., Пляцук Л.Д. Теоретические основы управления экологической безопасностью техногенно нагруженного региона// Екологічна безпека – 2012(13). - № 1.
2. Реймерс Н.Ф. Экология (теория, законы, правила, принципы, гипотезы). – М.: Россия молодая, 1994. – 367 с.
3. Экология: Учебное пособие / Под общ. ред. С.А. Боголюбова. – М.: Знание, 1997. – 228 с.
4. Экология, охрана природы и экологическая безопасность / Под ред. В.И. Данилова-Данильяна. – М. Изд. МНЭПУ, 1997. – 744 с.
5. Шмандій В.М. Управління екологічною безпекою на регіональному рівні (теоретичні та практичні аспекти). Автореферат дис. д- техн. наук. – Х. 2004. – 36 с.

6. Биченок М.М., Трофімчук О.М. Проблеми природно-техногенної безпеки в Україні. – К.: УІНСіП. 2002. – 179 с.
7. Качинський А.Б. Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення. – К.: НІСД. 2001. – 312 с.
8. Екологічна безпека техноприродних геосистем у зв'язку з катастрофічним розвитком геологічних процесів / С.В. Гошовський, І.І. Рудько, В.М. Преснер. – К.: ЗАТ «НІЧЛАВА», 2002. – 634 с.
9. Качинський А.Б., Хміль Т.А. Екологічна безпека України: аналіз, оцінка, та державна політика. – К.: НІСД, 1997. – 127 с.
10. Гетьман А.П. Екологічне право України: підруч. / А.П. Гетьман, М.В. Шульга – Харків: Право, 2005. – 385с.
11. Голіков А.П., Дейнека О.Г., Позднякова Л.О., Черномаз П.О. Регіональна економіка та природокористування / за ред. Голікова А.П.: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 352с.
12. Електронний ресурс
http://navigator.rv.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=1946&Itemid=41

UDC 628.58:504.062.2

A. Starokoltseva, magistrant; **O. Korobeynikova**, master's degree from ecology, graduate student; **V. Artamonov**, Ph.D., prof., Donetsk National Technical University (DONNTU), Ukraine

PROVIDING OF ECOLOGICAL SAFETY AT THE RATIONAL USE OF NATURAL RESOURCES

The basic concepts of ecological safety and rational use of natural resources are resulted in a work, that allowed to consider their classification and description.

ECOLOGICAL SAFETY, RATIONAL USE of NATURAL RESOURCES